

TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ

Magyar jogi népszokások

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Tárkány Szücs Ernő

Magyar jogi népszokások

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2021

Szerző
Tárkány Szücs Ernő

Szerkesztő és szakmai lektor
Tárkány Szücs Attila

Kiadja a Nemzeti Közszerológati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Koltay András rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Pordány Katalin
Olvasószekesztő: György László
Korrektor: Bujdosó Hajnalka, Kalcsics Ildikó,
Tomka Eszter, Zsávolya Zoltán
Tördelőszerkesztő: Fehér Angéla

Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

ISBN 978-963-531-548-2 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-550-5 (elektronikus PDF)
ISBN 978-963-531-549-9 (ePub)

Első magyar nyelvű kiadás: 1981
Második magyar nyelvű kiadás: 2003
Harmadik, javított, bővített kiadás

© Tárkány Szücs Ernő jogutódja, 2021
© A kiadó, 2021

Minden jog védve.

Tartalom

Előszó (Áder János)	13
Köszöntő (Varga Judit)	15
I. Jogi népszokások	19
Jog és népszokás	21
Gyűjtemények	27
Munkánk célja	31
Emberi magatartás	32
Társadalmi elismertség	34
Források	36
Jogi tartalom	39
Jogi hagyomány	41
Jogi népszokás	47
Külföldi törekvések	55
II. Személy	59
Személy és társadalom	61
Lokalitás	63
Rendiség	78
Osztályok	94
Vallás	103
Nemzetiség	112
Nem	114
Kor	115
Egészségi állapot	117
Családi állás	118
Belépés a társadalomba	119
A születés	119
A várandós asszony és a magzat helyzete	124
A szülés	129
A befogadás	132
A névadás (keresztelés)	132
Egyházkező	142
A gyermek	142
A házasságon kívül született gyermek	144
A nemzótárs	146
A személynév	146
Körösfő névadási rendszere	150
A nevelés	164

Az avatás	168
Legényszervezetek	174
A halál	181
A gyász	183
Búcsúzás a halottól	185
A temetés	189
A temető	193
A sírhely	194
A tor	197
A halottak kultusza	198
Személyiség és jogok	200
Személyiség	200
Személyiség és közvélemény	208
Kiemelkedő személyiségek	215
A személyiség jogi jelei	228
Jogi személy	236
III. Házasság	243
Házasság általában	245
Célja	246
Fogalma, formái	247
Rablás, lopás, szoktetés	253
Vétel	261
Próba	262
Csere	265
Házasságtörés, válás	265
Második házasság	273
Házasságon kívüli nemi kapcsolat	278
Szexuális vendégbarátság	280
A házasság alapelvei	281
Párválasztás	283
A megkötöttségek	283
Az endogámia	285
Egyéb szempontok	294
A párválasztás alkalmai	301
Ki választ párt?	304
Közvetítők	309
A kézfogó	310
Megkérés	314
Kézfogó	318
A jegyesség	329
A kiházásítás kötelező mértéke	335
Házassági szerződések	337
Hitbér (móring)	345

A házasságkötés	354
A lakodalom szervezete	356
A vendégek	359
A hívatlanok	359
A főszereplők	361
A lakodalom főbb aktusai	362
A kikérés	363
A kiházasztási javak	367
A befogadás	370
A társadalmi hozzájárulás (támogatás) egyéb formái	371
A vőlegénykelengye	372
A hérész	372
A szólás	373
A menyasszonytánc díja	375
A lakodalmi mosdatás	377
A termőág licitálása	377
Egyéb ajándékozás	378
Házassági vagyoni jogi kérdések	379
Emberré-asszonnyá avatás	381
A lakodalom hatósági ellenőrzése	385
IV. Család	387
A család	389
A család általában	389
A család fogalma és formái	391
Kiscsalád	395
A törzscsalád	414
A nagycsalád	424
Fejlődési tendenciák a családdal kapcsolatban	440
Rokonság-sógorság	442
Vérrokonság	443
A rokonság számítása (fokai)	446
Nemzetség, had	457
Műrokonság	471
Lelki rokonság	474
A sógorság	476
V. Tulajdon	481
A tulajdon általában	483
Fogalma	484
„Modell”-je	486
Feudális földtulajdoni rendszer	487
A birtoklás	489

A használat	496
A rendelkezés	498
Eredeti szerzés	509
Elválasztás	512
Gyűjtögetés	513
Idegen joga a terméshez	519
Vadászás-madarászás-mézzablás	522
Halászat	535
Bányászat	545
Foglalás	559
Átalakítás	572
Találás	577
Munka	584
Közcélú munka	586
Magáncélú munka	587
Kölcsönösségen alapuló munka	588
Bérmunka	595
Árucseré	608
Formái	610
A vásár	621
A vásár megszervezése	622
A vásárbíróság	628
Vásárnyitás	630
A vásári forgalom	632
Üzleti szokások	641
Vagyon	644
Telepítés	645
Védelem	650
Hasznosítás	658
Öröklés	667
A családi vagyon	669
A juttatás kritikus alkalmai	671
Törvényi öröklés	679
A végrendelet	683
A végrendekezés okai	699
Öröklési rendszerek párhuzamos érvényesülése	711
Eljárás	727
VI. Ellenőrzés, konfliktus, kényszer	729
Neveléstől a kényszerig	731
Nevelés	732
Társadalmi kényszer (közvélemény)	734
Konfliktus	744
Önbíráskodás	744

Harmadik személy közreműködése	747
Hatósági kényszerben való közreműködés	752
Egyházi kényszer	756
VII. Összefoglalás és kitekintés	759
„Fent és lent” a jogban. Számvetés az eredményekről	761
Utószó	779
A jogi népszokások kutatása és a jogszociológia (Kulcsár Kálmán)	779
A magyar joginéprajz-kutatás eredményei és alternatívái (Nagy Janka Teodóra)	796
Tárkány Szücs Ernő szellemi öröksége: a tíz éve alakult Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport	808
The Intellectual Legacy of Ernő Tárkány Szücs: Tárkány Szücs Ernő Legal Cultural Historical and Legal Ethnographic Research Group (Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport), founded ten years ago	812
Ernő Tárkány Szücs. Lawyer, Researcher of Hungarian Legal Ethnography (1921–1984)	818
Ernő Tárkány Szücs: Hungarian Legal Folk Customs (1981)	821
Tárkány Szücs Ernő helye a magyar néprajztudományban (Paládi-Kovács Attila)	824
Irodalom	837
Gyűjtési források	842
Rövidítések	848
Fontosabb irodalom	849
Tárgymutató	863
Helységmutató	874

Előszó

Tisztelt Olvasó!

Arany János *Hamis tanú* című balladájában egy ember igen furfangos módon játssza ki a törvényt. Mikor az ő tanúságával kellene igazságot tenni egy birtok hovatartozása ügyében, a vén Márkus egy odarejtett ladányi földdarabbal a talpa alatt büszkén jelenti ki, hogy ahol áll, az bizony ladányi birtok, holott azt az egyetlen apró rögöt leszámítva tarcsai föld az. („Esküszöm, s ha hamisan szólok: / Se földben, se mennyben ne lehessek boldog”). S bár esküje eredményes, működésbe lépnek a magasabb erők, és az erkölcs rendje szerint a le nem leplezett hamisság nem maradhat büntetlenül.

Arany, aki hivatali munkája révén jól ismerte a törvényt, számtalan művében „költői jogérzéssel” mutatja meg, hogy milyen az, amikor az írott jog találkozik a hagyománnyal, a szokásokkal, egy közösség értékrendjével vagy éppen az emberi lélek legmélyén megbújó, elfojthatatlan igazságérzettel. Tudta, hogy jutalmazni és büntetni, elismerni és kitagadni, kötni és oldani nem csak a törvény betűje képes.

Tulajdon, eskü, hozomány, kézfogás, elszámolás, örökség és bűnhődés: ez mind része volt annak a normarendszernek, amelyet valaha nemzedékek örökítettek utódaiknak. Amely egyszerre volt állandó és változó, egyszerre tudatos és ösztönös, elvárt magatartásforma és egy közösség mindennapjait befolyásoló erő. Tárkány Szücs Ernő könyve, a *Magyar jogi népszokások* ezt a világot tárja elénk: egykor volt közösségeink – a születéstől a halálig érvényes – belső szabályrendszerét. Térben és időben hatalmas tudásanyagot ölel fel, látóhatára kiterjed a történeti Magyarország számos vidékére. Időtállóságát pedig mi sem bizonyítja jobban, mint az újabb kiadások szükségessége.

E rendkívül alapos, átfogó monográfia immáron négy évtizede megkerülhetetlen tudományos forrás, miközben izgalmas

olvasmány is a jog- és a néprajztudomány határvidékeiről mindenki számára. Értékét csak tovább növeli, hogy olyan időben született, amikor az állam, önmaga mindenhatóságából kiindulva, a legteljesebb mértékben tagadta bármiféle társadalmi önszabályozás létjogosultságát.

Tárkány Szücs Ernő születésének századik évfordulóján a kötet újbóli megjelenése méltó emléket állít nemcsak szerzője életművének, hanem azoknak a jogi népszokásoknak is, amelyek kulcsszerepet játszottak közösségeink megmaradásában. Ahogy Tárkány Szücs maga írja: „Nagy tanulság számunkra a »fent« és a »lent« kettőssége a jogban, mert ami fent megvolt, az megvolt lent is: szabályok, melyek nélkül egyetlen közösség sem létezhet.”

Budapest, 2021. június

Áder János
Magyarország köztársasági elnöke

Köszöntő

Gyerekként élvezettel forgattam O. Nagy Gábor *Mi fán terem?* című közmondás- és szólásgyűjteményét, amely szólásmondásaink eredetét magyarázta. A „csóri csuka, nincsen mája” vagy a „hazug embert hamarabb utoléri, mint a sánta kutyát”, „az okos bíró elfelejti a komaságot” vagy „az igazságot nem lehet véka alá rejteni” közmondások tanulságai világossá teszik, hogy a népszokások szerves részei a magyar jogfejlődésnek. Ahogy Werbőczy írta *Hármaskönyvében*, „a szokás az a jog, melyet erkölceivel hoz be az, a ki közhatalmával törvényt alkothat. Ezért esik a szokás is a jog elnevezése alá”. Bár érvényes jogszabálynak csak a kihirdetett, írásba foglalt és a létrehozására irányuló eljárási szabályok betartásával megalkotott normát nevezhetjük, ma is létezik olyan szabály, amit nem a jog, hanem az erkölcs kényszerít ki. Uriemberek között egy kézszorítás is kötelez.

Az „ami isteni és emberi jog szerint megilleti” vagy az „isten és ember előtt” szófordulatok arra utalnak, hogy az ember alkotta jogon túl az erkölcs tanításai mindig is érvényesek voltak a társadalom számára. Ezeket a parancsolatokat a lelkiismeret sokszor akkor is kikényszerítette, ha a jogi igazságszolgáltatást sikerült elkerülni. Az ókori görögök megszemélyesítették a lelkiismeretet, a bosszúállás istennőit, az *Erinnüsöket* küldve a gonosztevőkre, hogy az őrületbe kergessék őket. Népmeséinkben is túlnyomórészt az erkölcs, semmint a jog segítségével győznek a hősök, a magyar szépirodalomban pedig számos példát találunk arra, amikor az igazságot nem a jogszabály, hanem az erkölcsi érzék vagy a lelkiismeret érvényesítette. Elég csak a *Barbárokra*, *Ágnes asszonyra* vagy *A walesi bárdokra* gondolnunk, amely művekben szintén a lelkiismeret kergeti az őrületbe a bűnösöket. Az erkölcs és a jog egy egészséges társadalomban fedi egymást, ezt fejezte ki az „aki jól él, királyt sem fél” közmondásunk, amely nem arra utalt, hogy aki gazdag, annak a királytól sem kell tartania,

hanem arra, hogy aki jól, erkölcsösen él, annak a törvénytől sem kell félnie.

Azt szokták mondani, hogy a történelem az élet tanítómesetere. A mai világunkban, ahol az értékek és a hagyományok lassan elvesztik jelentőségüket, jelen könyv lapjai egy olyan kort idéznek meg, ahol még természetes volt, hogy „házasság csak egy férfi és egy nő között jöhet létre”, hogy „a család és a társadalom sohasem halhat el”, és ahol „azokat a népeket tartották egészségesnek, fejlődőképesnek, amelyeknél gazdag gyermekáldás jelezte a fajfenntartás terén kifejtett eredményességet”. Ez a kor azonban mai ultraliberális világunkban nehezen felelne meg a jogállamiság mércéjének, hiszen politikai korrektség nélkül nevén nevezték a problémákat, megvédték közösségeiket és továbbvitték a nemzeti hagyományokat.

Természetesen csupán a nosztalgia nem indokolná e könyv újrakiadását. Felületesen úgy gondolhatnánk, hogy a népi szokások csak a néprajzkutatókat, a jogtörténészeket és a jogszociológusokat érdeklik, a mai jogászok legfeljebb a jogtörténeti órákon találkoznak velük. Tanulmányaink során észre sem vesszük, hogy a jogi népszokások még mindig velünk élnek, hiszen ilyen a menyasszonytánc, a nászajándék, a kaláka, a borraivaló, az áldomás, de még a fiatal anyának a szomszédok által vitt komatál intézménye is.

A jogi népszokás fogalmát viszonylag széleskörűen fogalmazza meg a könyv, azonban Tárkány Szücs Ernőnek sikerül bemutatnia, hogy mennyi szín, mennyi történet, kedves báj vagy éppen kegyetlen pragmatizmus bújkik meg a jogszokások mögött. A majd három évszázadot felölelő, páratlan igényességgel megírt munkában Tárkány Szücs számtalan példán keresztül mutatja be nemcsak a magyar, de a Kárpát-medencében velünk élő népcsoportok hagyományait is. Ezek a jogi tartalmú magatartási formák – a munkát, a szórakozást, az ügyintézkést és a vallást is beleértve – a lakosság túlnyomó többsége számára kötelező és kikényszeríthető normaként az élet minden viszonyát sza-

bályozták – ahogy a közmondás is tartja: „amint szokunk, úgy élünk.”

Móra Ferenc *Mihály folyamatba tétele* című novellájában mutatja be azt, amit Tárkány Szücs úgy fogalmaz meg, hogy „a nép értetlenül és bizalmatlanul áll szemben a tételes joggal. Az az értékelés, ami bennük megnyilatkozik, vagy érthetetlen számára, vagy fel sem fogható.” Ugyanakkor azonban a szokásjog „akár úgy, mint önálló jogi jellegű szabály, akár úgy, mint törvénymagyarázó és kiegészítő szabály, akár úgy, mint törvényt pótló megállapodás, aktívan élt a nép körében”.

A szabályt pótló újonnan kialakult jogi szokásra a közelmúltból is hozhatunk példát. Az Európai Parlament a pandémia idején tulajdonképpen jogellenesen működött, hiszen nem tudta megvalósítani a fizikai jelenléttel történő szavazást, és Strasbourgban sem tudott ülésezni. Erre alakult ki az a jogi szokás, hogy online szavazással biztosítják a működést. Bár ez se nem jog-, se nem szokásszerű, a világjárvány alatt így hozott parlamenti határozatok mégis érvényesek maradtak. Ilyenkor a „szükség törvényt bont”, és a szokásból írott szabályt alkotnak, amelyet később hasonló szituációban már használni tudnak.

A szokásoknak ma is van hatásuk, hiszen a bírók is sokszor a *szokásos mértékű* vagy az *adott helyzetben általában elvárható, az alapos gyanú,* illetve a szükséges mértéket nem túllépő fogalmakat az adott régió szokásai alapján határozzák meg. Mivel a bíró felé elvárás, hogy a feleket jogszerűen, ugyanakkor számukra érthetően tájékoztassa, ezért élnek is azzal, hogy az adott tájegységben szokásos nyelvezetet használva, a helyi szokást idézve hozzák közelebb a jogot a felekhez. Így lesz releváns napjainkban is a jogalkalmazók számára a jogszokások törvénymagyarázó, kiegészítő szerepe. Mást jelenthet országonként és régióként is a *bonus pater familias* kötelezettsége, vagy az, hogy a közszereplőknek, politikusoknak a személyiségi jogi sérelmekkel kapcsolatosan többet kell elviselnie, mint az átlagembernek. Azt, hogy mennyivel többet, szintén az adott földrajzi helyen irányadó szokások mutatják meg.

A szerző is utal rá, hogy az Igazságügyi Minisztériumban már korábban is folyt a jogi népszokások kutatása, amelynek eredményeit 1943-ban publikálták. A fentiekre tekintettel is örömmel mondtam igent a felkérésre, hogy a Minisztérium is támogassa Tárkány Szücs Ernő fő művének harmadik kiadását, hiszen nemcsak a néprajzosok, de a jogászok újabb nemzedékeinek is fontos, hogy megismerhessék ezt a könyvet, mely a jogi néprajz tudományát alapozta meg Magyarországon.

Kívánom, hogy a jövő olvasója is örömmel forgassa ezt az új kiadást, és fedezze fel, ismerje meg azt a közös területet, amely a jog erkölcsi tartalmából és a szokások tanításából ered!

Budapest, 2021. szeptember 6.

Varga Judit
igazságügyi miniszter

I. JOGI NÉPSZOKÁSOK

JOG ÉS NÉPSZOKÁS

A képernyőn gyönyörködve szemléljük az „Arany páva” versengésén elhangzó ősi népdalokat, a pörgő táncokat. Magukkal ragadnak bennünket a komor székelly népballadák is, a képzelt utazásba ringató népmesék, amelyek igazságot kereső vagy torz figurái a mi tudatunkban is rendezik a jó és a rossz megkülönböztető jegyeit. S az alföldi butellák, a dunántúli tornácos házak, a zalai fafaragások, a kalocsai pingált falak vagy a népviselet tájanként annyira változatos motívumai hányszor érdemelték ki bámulatunkat!

Mindezt a falusi, a kisvárosi nép alkotta vagy tette egy sajátos kultúra hagyományosan fennmaradó és mai napig átmenthető részévé.

Amikor megismerni törekszünk a magyar népművészet különböző megnyilvánulási formáit és fennmaradt emlékeit, szükségszerűen ébred fel bennünk a kíváncsiság, hogy az a társadalom, amely ilyen művészi teremtő, újraalkotó és fenntartó képességgel bírt, vajon milyen társadalmi és jogi szabályok szerint élt, a társadalmi folyamatokra, az életviszonyaira, az életmódjára, az emberközi kapcsolataira nem alkotott-e magának sajátos szabályrendszert is? Olyan szabályokra és az ezeken alapuló rendszerre gondolunk, amelyeket a lakosság túlnyomó többsége magatartásának kötelező normájaként – esetleg táji változatokkal – magáénak vallott, alkalmazott, és a közösség rendjének megfelelő érvényesülésüket kielégítő módon ki is kényszerítette.

Látnivaló, hogy a nép körében ténylegesen létező, élő, aktív, ható, az emberek tudatában meglevő szabályokra lennének kíváncsiak, amelyeket a lakosság nemzedékről nemzedékre, a gazdasági és társadalmi viszonyokból folyó személyi, családi vagy vagyoni érdekeknek az alátámasztására, céljainak a megvalósítása érdekében több-kevesebb változtatással fenntartott, átörökített, és így, éppenúgy kultúrája részévé tett, mint a népdalt, a népmesét.

Akik a nép kultúrájának az egészével vagy a társadalom szerkezete és működése összefüggéseivel foglalkoztak, már régen jelezték, hogy a nép körében szokások formájában léteztek belső, önálló jogi szabályok, amelyeket mindenki követni tartozott.

Idézzük talán ORTUTAY Gyulát, aki 1937-ben széles körű etnológiai szemlélet birtokában, *Parasztágunk élete* c. munkájában a következő tapasztalatokról számolt be: „... az egyének és a közösségnek egymáshoz való viszonyában a közösségi normarendszer elvei döntenek elsősorban, s csak halványan, burkolt formában, a közösség formanyelvén fejeződhetnek ki az egyéni szándékok, egyéni indítékok. A társadalmi magatartásnak minden árnyalatában, a kézfogástól kezdve a házasságkötésig, a viselkedések, szokások gesztusai mögött e paraszti törvény dirigált. Az egyén életívét születésétől a halálig ez a törvény rajzolta föl.”¹

A két világháború közötti szociográfiai kutatások ERDEI Ferencben alapvető meggyőződésekkel érleltek meg, és ezek alapján két irányból világította meg a falusi életviszonyok jogi oldalát. Egyrészt úgy látta, hogy „a nép értetlenül és bizalmatlanul áll szemben a tételes joggal. Az az értékelés, ami bennük megnyilatkozik, vagy érthetetlen számára, vagy fel sem fogható, csak a kisebb része az a jogban megnyilatkozó értékelésnek, amely a nép ítéletével is egyezik.”² Másrészt pedig meglepetésként fedezte fel a népi szokásjog még meglevő szabályainak a létezését: „Él ellenben a törvénytudatlan falusi nép közt autonóm szokásjog, akár úgy, mint önálló jogi jellegű szabály, akár úgy, mint törvénymagyarázó és kiegészítő szabály, akár úgy, mint törvénytől megállapodás. Persze ez a népi szokásjog nagyon sok helyt pusztulóban van már, vagy éppen el is pusztult, azonban nyomait még mindenütt megtaláljuk ... Az az értékelés, ami az ilyen szokásjogi szabályokban megnyilatkozik, a legsajátosabb paraszti értékelés. Olyan, amilyen

¹ Ortutay Gyula: *Parasztágunk élete*. Budapest, 1937, 18. l.

² Erdi Ferenc: *Magyar falu*. Budapest, é. n., 169. l.

a nem jogi természetű parasztkonvenciókban is lépten-nyomon érvényesül.”³

Hasonló felismerésekre történészek is jutottak. A jogtörténész BÓNIS György pl. 1939-ben ezeket írta: „A tételes jog és a hivatalos szokásjog rétegén túl is van egy szabálycsoport, amelyet maga a nép tart fenn és vall magára kötelezőnek. Ez a csoport, mondhatnók jogrendszer, rendkívül szívós, mert a legjobb esetben megtűrt kisegítő a hatalom joga mellett, de sokszor annak kifejezett tilalma ellenére él tovább.”⁴ Nemrégiben HORVÁTH Pál mutatott rá, hogy a 18. század végétől az ún. kamerális tudományok – melyektől az államtudományok eredtek – már módszert dolgoztak ki a nép körében élő jogi szokások megismerésére is.⁵ Az eddig idézett tanúságoknál még általánosabban, az egész emberiségre érvényes szabályként vonta le a következtetést 1919-ben TAGÁNYI Károly, hogy ti. a „... történeti írott szokásjogokkal szemben minden népnél vannak élő, megíratlan, jogi alakba nem öntött jogszokások, jogi szertartások és jelképek, amelyek szinte öntudatlanul, pusztán az ősi hagyomány és megszokás erejénél fogva élnek benne, s öröklődnek át nemzedékről nemzedékre”.⁶

Nem csoda ilyen körülmények között, hogy gyakorló jogászok is szembe találták magukat ezzel az „autonóm szokásjog”-gal. Nálunk legelőször talán GEORCH Illés figyelt fel a múlt század elején az öröklési szokások sokféleségére, és ezt a *Hármaskönyv* elavult, már nem hatékony szabályozására vezette

³ *Uő*: I. m. 170. 1.

⁴ *Bónis György*: Magyar jogi néphagyományok. Klny. *Magyar Szemle*, 1939, 1. l.

⁵ *Horváth Pál*: Tudománytörténeti és módszertani kérdések a jogtörténet köréből. Budapest, 1974, 70–76. 1.

⁶ *Tagányi Károly*: A hazai élő jogszokások gyűjtéséről. I. A családi és öröklési jogszokások. Budapest, 1919, 3. l. Tagányi és a magyar jogi néprajzi kutatások értékelésére lásd: *M. Sozan*: The History of Hungarian Ethnography. Washington, 1979, 268–279. 1.

vissza.⁷ A kiegyezéstől kezdve a polgári jogi kodifikáció előharcosainak egy csoportja (pl. Dell'Adami Rezső, Darányi Ignác, Plósz Sándor stb.) az új törvények előkészítése során súlyt helyezett a jogi népszokások megismerésére is.⁸ A harmincas évek végén ugyancsak merültek fel jogászok részéről olyan igények, hogy a jognak az élettől való elszakadása, elhajlása folytán a nép, különösen pedig a parasztság körében még ható jogi szokásokat össze kellene gyűjteni, és ezek által jogunkat „magyarabbá” kellene tenni.⁹ Hamar kiderült azonban, hogy e törekvések támogatása az igazságügyi politika részéről – a közreműködők nagy részének jó szándéka ellenére is – csak azt a célt szolgálta, hogy jogi „demagógiával” leplezze a kiáltó s mindinkább megoldásra váró szociális problémákat és a háborús küzdelemben fejlessze a nemzeti öntudat tömegbázisát.

A jogi népszokások néprajzi szempontból való gondozása már sokkal eredményesebbnek bizonyult. A 18. századvégi viszonyokról tájékoztató CSAPLOVICS Jánostól napjainkig a néprajztudomány gazdag gyűjteményt halmozott fel az anyagi kultúra és folklór jelenségeinek társadalmi, jogi oldaláról is. Kutatói közül többen kiemelten és tudatosan is hangsúlyozták a jogi népszokásokat, így a már említett TAGÁNYI Károly munkásságának nagy része néprajzi vonatkozású. Néhány példamutató szempontra és irányzatra mutatunk csak rá. SZENDREY Ákos nemcsak összefüggő kérdéseket dolgozott fel, és igyekezett rend-

⁷ Georch Illés: Jegyzetek a' Hármass Törvény-Könyv III-ik Részé 29-ik Czikelyéhez a' Magyar Országí Parasztok' örökösödés íránt. Tudományos Gyűjtemény. 1821, VII. 55–66. l.

⁸ Lásd: Kulcsár Kálmán: A népi jog és a nemzeti jog. *Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője*, 1961, 165–166. l.; Tárkány Szűcs Ernő: Erdély öröklési jogszo-kásai. *Hitel*, 1944, 389–392. l.; Papp László: A magyar népi jogélet kutatása. Budapest, 1948, 4–5. l.

⁹ Lásd: Kulcsár Kálmán: A jogszociológia problémái. Budapest, 1960, 115–118. l.; uő.: Az ember és a társadalmi környezete. Budapest, 1969, 330. l.; uő.: Társadalom, politika, jog. Budapest, 1974, 202–211. l.; Fél Edit: A magyar népi társadalom életének kutatása. Budapest, 1948, 10. l.

szert kialakítani a „jogi népszokások” körében, hanem a jogtörténeti előzményeket is vizsgálta.¹⁰ FÉL Edit és MORVAY Judit a nagycsalád és a rokonsági rendszerek szociológiai vonatkozásait emelte ki. PAPP László munkásságának legértékesebb részei is néprajzi fogantatásúak, bár maga egy időben inkább a gyakorlati jogi célkitűzéseket hangsúlyozta.¹¹ BALOGH István, CSERMÁK Géza, HEGYI Imre, IMREH István, SZABÓ László, SZILÁGYI Miklós arra nyújtottak jó példákat, hogy a gazdaságtörténetnek vagy az anyagi kultúra egyes jelenségei feldolgozásának mennyiben kell kapcsolatban állnia a társadalom jogi oldalával, és így a jogi népszokásokkal is. A jogi népszokások egyetemes néprajzi összefüggéseire értékes előmunkálatok találhatók BODROGI Tibor kutatásaiban.

Szociológusokban is felébredt az érdeklődés a jogi népszokások iránt. BRAUN Róbert, PULSZKY Ágost, SOMLÓ Bódog, BOSNYÁK Béla, ÁGOSTON Péter és mások munkái felhívták a figyelmet sok jogi tartalmú népszokás fennmaradásának társadalmi kihatásaira, a nép tudatában visszamaradt jogi csökevényekre és tévedésekre. Jogszociológiai szempontból SZABÓ Imre éppen PAPP László kiskunhalasi könyve kapcsán 1942-ben vizsgálta a néprajz, a jog és a szociológia kapcsolatait, és úgy értékelte, hogy „a néprajzi kutatás fontos adalékokat szolgáltatathat nemcsak a néprajzhoz, hanem egyben a jogszociológiai kutatáshoz is”.¹² Hasznos tanulságként vonta le, hogy a könyv rámutatott „... a polgári jogrend előtti időkből fennmaradó egyes, társadalmilag megalapozott intézményekre, melyek még ma is élnek és bizonyítják, hogy a népi közösség még nem érte el a polgárosulásnak az érvényes jogrendszer által feltételezett fokát”.¹³

¹⁰ Szendrey Ákos: Néprajz és jogtörténet. *Ethn.*, 1936, 144. l.

¹¹ Papp László: Népi jogéletkutatás. *Társadalomtudomány*, 1943, 276. l.

¹² Szabó Imre: Néprajz, jog, szociológia. *Társadalomtudomány*, 1942, 427. l.

¹³ Uo.

KULCSÁR Kálmán több munkájában kritikai megközelítésben, elméleti értékű megalapozottsággal bírálta a „népi jogéletkutatás” egyes bizonytalan fogalmi elemeit, nacionalista tendenciáit,¹⁴ de a jogszociológiai kutatások egyetlen olyan hazai kísérletét látja benne, amely empirikus eszközökkel kívánta a jogi életet feltárni.¹⁵ Ezek a kutatások – véleménye szerint – a jövőben is hasznos adalékkul szolgálhatnak a jogszociológia számára, de a jogi népszokások és néphagyományok felkutatását – beleértve az elmúlt korszakok és társadalmi rendszerek jogi emlékeit is –, az adatok értékelését, történeti eredetének és helyének a meghatározását a néprajz és a jogtörténet fontos feladatának tartja.¹⁶ „A társadalom jogéletében jelenlevő elemek társadalmi és történeti kötöttségeinek, kondicionáltságának feltárása akár a jogi néphagyományok elemzésének eredményeit is feltárva, a jogszociológia egyik jelentős feladata” – fogalmazza meg KULCSÁR¹⁷ a tudományágak közti munkamegosztás alapjait, a jogszociológiai célon értve elsősorban is az állampolgárok jogtudatának és a jogszabályok hatékonyságának összefüggő vizsgálatát. KULCSÁR Kálmán még más módon is hozzájárult a jogi népszokások általános emberi szemléletének és értékének a bővüléséhez: 1960-ban felvázolta az ún. primitív, a még törzsi kötelékekben élő népek jogi szokásrendjét és az azokra vonatkozó elméleteket.¹⁸

¹⁴ Pl.: *Kulcsár Kálmán: A jogszociológia problémái.* Id. kiad., 109–125. l.

¹⁵ *Uő: Társadalom, politika, jog.* Id. kiad., 211. l. *Bónis György* a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Főbizottsága előtt 1956. október 18-án A népi jogszokáskutatás mérlege c. beszámolójában ugyancsak az elmélet tisztázatlanságában látta a mozgalomnak nemcsak a hibáját, hanem a viszonylagos sikertelenség fő okát is.

¹⁶ *Kulcsár Kálmán: I. m.* 224. l.

¹⁷ *Uo.*

¹⁸ *Uő: A jogszociológia problémái.* Id. kiad., 131–171. l.